

Зубр

Зубр быў звычайны. Ні малады, ні стары, ні малы, ні вялікі. Галава, тулава, хвост, ногі. Значыць – усё, што і трэба дзеля існавання зубрынай матэрыі.

Такую ацэнку даў лясны вартаўнік Гудзейка – што ні скажаш – асоба ж камветэнтная, калі ўпершыню агледзеў знаходку на тратуары ў цэнтры мястэчка.

Сонца не паспела выкаўзнуцца з-за гарызонту і якраз у туях, што аддзяляюць тратуар ад магістрацкай сцяны, ноч апошнімі сіламі адбівалася ад новага дня. Вось тут, у змрочным закавулку, і ляжаў сабе зубр, калі першым знайшоў яго кандуктар Самахіл. Спяшаўся трушком на цягнік, а пятай пятнаццаць у Седльцы, і на памяць яму прыходзілі малаважныя перспектывы – сумны, смярдзючы тытунёвым дымом вагон, чырвонае, непрыхільнае ўсяму свету аблічча начальніка Кукулкі. Ёсць такія людзі: як ні хадзі кругом іх на пальчыках, як ні танцуй, як ні ўсміхайся – атрымаецца дрэнна. А ўжо асабліва яму, Самахілу заўжды не так ступі-лася, не так сказалася. Усё не так. Узяў Самахіла на прыцэл начальнік Кукулка ды смаліць пры нагодзе і без нагоды. А пры тым, можна падумаць, лічыць самым у раёне неабходным чалавекам. У нава-годнюю ноч – хто злётае ў Седльцы? Вядома, Сама-хіл. А Вялікодным святам у Варшаву? Ён жа. А яш-чэ і той хітры натоўп, што, тыркнуўшы кандуктару

абшастаную залатоўку, мае жаданне з'ездзіць на край свету ды шчасліва вярнуцца дамоў. Не надта ж выдаўжаюць крок такія думкі. Усё-такі чыгунка гэта чыгунка, гадзіннік гэта гадзіннік і справа якраз кандуктара звянчаць грубую магутнасць лакаматыва «гагарын» з усялякімі тонкасцямі швейцарскай «амэгі», а затым пунктуальна пятнаццаць пасля пятай з гонарам падняць руку і: „Ся-дай! Па-ехалі!” Праверыўшы гадзіннік, ён спалохаўся: часу астаецца няшмат, а абавязкаў – хоць адбаўляй. Хіба што, калі б зараз за поштай павярнуць між блокаў, скараціць шлях....

У той момант нешта зашавялілася ў кустах. „Птушка?” – кандуктар зірнуў туды і прыпыніўся. Невялікі чорны ўзгорак – ніколі тут раней не бачаны – зараз выразна выпукляўся з плоскасці тратуара. Цікаваць хапілася за грудкі з пунктуальнасцю, і яна, мабыць, перамагла, бо кандуктар між блокаў не павярнуў. Ступіў яшчэ крок наперад і спыніўся канчаткова. З тратуара уздымаўся чорны лоб, разгортваючы змрок хісталіся магутныя рогі. Па левы бок – непрыхільны начны сквер, з правага – маўклівыя прамавугольнікі паштовых будынкаў. А наўкол ні жывой душы. Самахілу зрабілася страшнавата. Яшчэ раз зірнуў у напрамку туяў. Рагаты лоб, як і раней, тырчаў на фоне шэрага тратуара. „Які чорт? Жарты ці як?” – ён зняў з пляча службовую торбу, на выпадак нечаканай атакі.

На шчасце, ад цэнтральнага скрыжавання, заўзята націскаючы на педаль, хтосьці пхаўся на ровары. Па вінтоўцы, што тырчала з-за спіны, кандуктар рэакцыю ляснога вартаўніка Гудзейку.

– Ну што стаіш, кіраўнік, закапаўшыся. Качай, брат, іначай без цябе паедуць, – азваўся хрыплы бас. Але кандуктар не зварухнуўся.

– Ніхто нікуды без мяне не паехаў і не паедзе, –

ён быў стрыманы ў сантыментах да век-вечна надзьмутага лясніка. Але тут, мабыць, захацелася адзначыць важнасць сваёй асобы. – Там он, глянь! – паказаў на туі.

– Што, там? – не зразумеў вартаўнік.

– Ха, калі б я ведаў, што...

Ровар прыязмліўся тым часам на тратуары, і пан Гудзейка, падмацаваўшы адвагу стволам вінтоўкі, зрабіў тры па-партызанску чуйныя крокі ў напрамку магістрата. Сціскаючы слізкі прыклад, ён і не падумаў пра амуніцыю, што ў выніку ранішняй мітусні асталася ў хаце. Ды хто б і думаў пра такія дробязі, калі істотныя справы наступаюць на спіну. Чалавечае жыццё, у чым пераканаўся пан Гудзейка не раз і не два разы, складаюць аказіі, наогул непаўторныя, правароніш зручны момант, пішы прапала. А тое-сёе выпусцілі ж жылістыя рукі пана Гудзейкі, не вытрымалі. Вось, хаця б вадзіцельскія правы... Вядома, агульны перападлік атрымоўваўся цалкам прыстойны: была свая хата з саліднымі пушчанскімі сценамі, была сям'я, дзеці, сяк-так уладкаваныя ў свеце, машына на панадворку таксама не з апошніх.

Успамін пра машыну і забіваў калючую іголку ў шырокія грудзі пана Гудзейкі, асабліва калі ўжо, перакінуўшы нагу паўз зялёную раму, даводзілася нажымаць супроць ветру. Не заўсёды так было. У апошнія лета, вызваліўшыся ад nepřысутнай у ніякіх паперах бярэзіны, адзначалі той факт на светлай, утульнай паляне, зараз за Ліпінамі. Дзень быў дужа святочны, майскі Мікола ў календары, а пан Гудзейка таксама ж Мікола, і гонар свой мае, і фінансавыя магчымасці за той гонар заступіцца. Словам – зацягнулася. Дадому даехаў нармальна. Якое ж тут дзіва? Ці раз, раскрыўшы дзверы, снапом вывальваўся ў траву? А ў той дзень не пашчасціла.

Быццам і невыпадкова чакалі на панадворку.

Адвяхоркам, прыхапіўшы дзве літровыя пляшкі “сталыпіна”, гайсануў на кватэру знаёмага камісара: „Ратуй брат! Такая вось і такая бяда”, – разгарнуў праблему на сукно ды замацаваў яе “сталыпіным”. Камісар крадком абмацаў шкляныя фігуры, падняў трубку, набраў нумар. „Алѐ! У мяне на кватэры Гудзейка”, – больш нічога ён і не сказаў. Слухаў. Затым, адлажыўшы трубку, развёў рукамі: „На жаль, нашы хлопцы тут ні пры чым. Тваю праблему ўзяла ў свае кіпцюры ваяводская. Ведаць не ведаю, але, на маю думку, была нейкая мо-о-ц-ная заява. Ворагі ёсць?”

Ну і пытанне! Чалавек, у якога няма ворагаў, не чалавек проста, а сірата круглая. Дык вось. Будзь разумны і здагадайся, хто якраз прыслужыўся. „Няма доказаў, няма вінаватых”, – кажуць у судзе. А людзі кажуць – помста куды ж смачнейшая, калі ахвяра ведае, хто паспяхова так аддзячыў за ранейшую крыўду. Мабыць, і праўду кажуць людзі.

Праз тры месяцы віноўнік расакрэціўся сам. Спыніўся аднойчы пан Гудзейка ля кіёску на Сівай Калёніі, не паспеў і каўкнуць піва, як прагучала за спіною: „Так роварам-роварам, пан вартаўнік? Не на машыне? Ну ясна, дзеля ж здароўя ўсё. Зараз і прэзідэнты спортам займаюцца, і міністры, і другія важныя.” Словы насцярожылі пана Гудзейку: “А гэ-та што за ён? Ну, Груль з Юдзянкі, усё, што зараз вядома. Чорт яго знае, мо некалі і пісаўся асобеню які-небудзь штраф? Ды адно Грулю пісалася квітанцыя? Шмат такіх паперак запоўнілася цягам дзесяцігоддзя. Дзе лес, там і дэфраўданты, хто ў лесе не злодзей, той дома не гаспадар – кажуць у народзе. Ды калі ж тое было?” – шукаў у памяці. “А два гады – не вечнасць”, – адыходзячы, далажыў асобень. Тут канчаткова раскрыліся вочы: „Так, без-

умоўна. Адкуль жа табе, вош кудлатая, ведаць пра двухгадовы тэрмін маіх вадзіцельскіх правоў? Газеты ж не пісалі. Сарокі не галасілі. Ды нічога, сабачы сын, пападзеш у кіпцюры Гудзейку, во тады і спорт атрымаецца, во адгудзеш ты! Будзе аказія – на ровары даганю”.

А вось аказіі ніяк не выдавалася. Пільнаваў – нічога. На хітрасць браўся – дарма. Чуткі пусціў у народ – без водгуку. „Госпадзі, дай іскру, адну-адзіную, маленькую іскрынку, а я ўжо раздзьмухаю пякельнае вогнішча, у якім згарыць тая Грулёўская сіла нячыстая, без дыму і попелу прападзе”, – за снаданнем шаптаў у вочы святому Мікалаю. Той глядзеў у малочную зацірку з вышынні іконы і маўчаў. А ўчора адвячоркам азваўся тэлефон. Незнаёмы, затое вельмі ветлівы голас без залішніх цырымоній заявіў:

– Заўтра а палове шостай, дарога ад Выдмухова, Груль і яго швагер едуць з дубінай. Сёння ссеклі. Памятай – заўтра, палова шостай, – тэлефон, як нечакана азваўся, так раптоўна і замоўк, і пан Гудзейка не паспеў нат даведацца імя, прозвішча ці іншыя каардынаты ананімнага дабрадзея. Адклаўшы трубку, ляснуў кулаком у стол: „Значыць, ёсць у свеце справядлівасць! Ёсць праўда! Ну, брат, папаўся ты.”

А затым падумаў ён пра добрых людзей, якія заўсёды ёсць, былі і ніколі не зьядуцца ў нашым народзе. Да поўначы ён не заплюшчыў вочы. А пад раніцу, расслаблены хатнім цяплом, задрамаў. Снілася яркае вогнішча, вялікі ражон, Груль на ражне пераўтвараецца ў сакавітую скварку. А ён, Гудзейка, падмацоўвае агонь учора ссечанай дубін-аю.

Пятнаццаць да пятай заядлым званком загаласіў будзільнік. „Ніхто яму не казаў, а вось узяў і азваўся”, – падумаў вартаўнік, забіваючыся ў службовыя

чаравікі. „А калі б не азваўся, тады што? Не, немагчыма, няма ў свеце ніякай выпадковасці, чаму быць, таго не пазбегчы”. Паспеў яшчэ прыхапіць вінтоўку і ўжо сядзеў на ровары.

А цяпер, натапырыўшы ствол, ён набліжаўся да чорнага ўзгорка побач з магістрацкай сцяной. Яшчэ крок, і ўсё праяснілася:

– Ну-у, зубр.

– Як жа, зубр? – не зразумеў Самахіл, які стаяў у дзесяці кроках ад цэнтра здарэння і пільна сачыў за дзеяннямі Гудзейкі. – Хіба ж жывы зубр тутакі, пад сцяною магістрата?

– Зубр як зубр. Не малады, не стары, не малы, не вялікі. Ну, можа, з зімы худы крыху, – удакладніў Гудзейка. – Шмат такіх зараз валэндаецца ў пушчы, – тут ён зірнуў на гадзіннік. – Аж едрона, справы важныя ўцякаюць, а ты, Гудзейка, бавіш час, зубра быццам не бачыў.

Зірнуў на гадзіннік і кандуктар Самахіл. І пад службовай шапкай здубянелі валасы. Стрэлка на пятнаццаць хвілінаў адышла ад пятай. Уявіўся злонны твар начальніка Кукулкі, неспакойная мітусня ў вагонах і на пероне, і раптам кандуктару Самахілу захацелася аднаго: няхай зараз праваліцца свет, хай задрыжыць зямля, хай акіян выступіць з берагоў. Няхай, адным словам, здарыцца абы-які цуд ды апраўдае яго, Самахіла, непрысутнасць у месцы, прадбачаным службовымі абавязкамі.

Пятнаццаць хвілін на шостую ў блоку па вуліцы Трэцямайскай расплюшчыў вочы сакратар партыі Яўхім Гаворка. Звычайна падступіў да акна, паглядзеў уніз з вышыні трэцяга паверху. Між ліпаў чарнеў асфальт вуліцы. Там было ціха і пуста, быццам мястэчка, скарыстаўшы ўсе свае сілы, адышло заўчасна на пенсію. У адстаўку. Страшнае слова – адстаўка. Шмат у ім часу, што не раздзяляецца на

паасобныя дні, гадзіны, хвіліны. Спакойнай рэчкай, згартаючы за сабою ранейшыя гонары, перамогі, ідзалы – усё кіруецца да няўхільнага вусця. А вусце, вядома – нябыт. Нат тэлефон – раней гаворкі і чуйны – зараз, расцягнуўшы чорны злінялы хрыбет, дажывае апошнія дні, бы стары кот на ласцы таксама ж старога гаспадара. Час ад часу патэлефануе Хведар Жменька, раней сакратар партыі ў суседнім мястэчку, цяпер, як і Яўхім, закінуты ў самыя апошнія закавулкі памяці. „Няма партыі, нічога няма”, – падумаў Яўхім. – Значыць, не зусім няма. Партыяў зараз – хоць адбаўляй. Ды якія ж там яны? Гуляюць між сабою, бы хлопцы з дзяўчатамі ў каханне, то сварацца, то абдымаюцца, сходзяцца і развітваюцца. У іхняй канверсацыі слова “не” неабавязкова чытай “не”, а слова “так” наогул нікага не мае значэння. Раней усё было проста. Прагучала Яўхіма Гаворкі слова і ніякай мястэчковай сіле не адклікаць, не аспрэчыць яго. А вось у дзевяноста восьмым і Яўхіму сказалі – не! І падумаць – хто? Засранцы маладыя. Сваімі грудзьмі карміў іх. Асабліва цяперашні сакратар – бацькам быў яму і настаўнікам, і сябрам, а ў зручны сабе момант ён што сказаў? „Партыя не тая ўжо, – заявіў. – Новы час, новая партыя! І людзі таксама ж! Вы, Яўхім, прабачце, вы надта выразны. Учарашні вы. Біяграфія ў вас... Ну, самі ведаеце, самі разумеце...”

А пятай раніцы Паўлюка Палітуру разбудзіў грукат Пагоні. Яму снілася магутная, зачытаная ў кніжках далёкая мінуўшчына: вялікі князь Альгерд пад мурамі Масквы. Сеўшы на каня, ён якраз пад’ехаў да Крамля і дакрануўся да яго дзідай. Крэмель, як то ў сне, быў зусім падобны на мястэчковы магістрат, а маскоўскі валадар Дзмітры Іванавіч меў, невядома чаму, твар бухгалтара

Лявона Пупко. „Памятай, што дзіда літоўская стаяла пад Масквою”, – звярнуўся да Дзмітра-Лявона князь Альгерд. „Па-мя-га-ай!” – паўтарыў яшчэ і яшчэ раз, а затым, сціскаючы каленямі конскія бакі, кінуўся галопам у белую імглу. Дружына з дзесяці рыцараў пайшла следам. Грукат капытоў разбудзіў Паўлюка Палітуру.

„Добра, што разбудзіўся ў час, – падумаў пан Палітура. – Навошта здабываць нам тую Маскву. Славянская яна ж. І праваслаўная”. А над галавою барабанілі пятам і столь суседавы дзеткі. І зараз, увайшоўшы ў рэальны свет, аб іх і падумаў Паўлюк: „Слухмяныя жэўжыкі, не скажаш. І *дзень добры* заўсёды гавораць на сходах, нат і кланяюцца з пашанай старэйшым. І ў царкве, а як жа, бачыш іх у нядзельныя поранкі. Калі б вось не тое “цоканне-пшэканне”... Знікае наша Бацькаўшчына. Сто га-доў – і след астыне. Хіба ж цяпер, у пачатку трэцяга тысячагоддзя, яшчэ здараюцца цуды?” – Такія вось думкі таўкліся ў галаве Паўлюка Палітуры, калі сумным вокам глядзеў ён у акно. Праз дзве гадзіны самыя старанныя смургалі будуць ужо маршыраваць тратуарам у школу. Зазіраючы з перспектывы трэцяга паверха ў загрузаныя рукзакі, ён убачыць там усякія “трылогіі, элемэнтажы” ды і ўсе іншыя інструменты, што непрыкметна высысаюць душы з маладых целаў. ”Куды ідзеце? На смерць ідзеце!” – захочацца крыкнуць. Але ён змаўчыць. Адступіўшы ад акна, моўчкі прысядзе за сталом і закурыць. Захоцацца плакаць.

Пятнаццаць хвілінаў на шостую Агафон Сакалюк яшчэ не спаў. Сядзеў за столікам у зале рэстарана і заўзята крэсліў на паперы нейкія лічбы, словы, геаметрычныя зігзагі. „Піва плюс біфштэкс дае злоты дванаццаць”, – пасылала імпульс галава. – „Воля плюс роўнасць дае братэрства”, – у халод-

ную бухгалтэрыю бунтарская душа падкідала свае гарачыя словы. „Суп – два злоты трыццаць грошы”, – абмяркоўвалася ў галаве. “А хлеб для ўсіх”, – з тайных закавулкаў свядомасці вылівалася на паперу.

У Агафона быў малы рэстаранчык і вялікія мары. Мроіўся Агафону рэстаран аграмадны, не такі як зараз: двума дзесяткамі людзей яго запоўніш ды і тыя дзесяткі не склікаць нат у святочныя дні. Вось хаця б у апошні вечар: пяць кліентаў, пасядзелі, выпілі піва, а ў касе што асталося? Пуста ў касе. А прытым у мястэчку шмат галодных і беспрацоўных. Вось і мроіўся Агафону рэстаран вялікі бы свет, бясконцы, даўжэйшы за дах неба, пад якім згуртуюцца ўсе жыхары нашай планеты – чорныя, белыя і жоўтыя, каталікі, праваслаўныя і мусульмане. А ён, Агафон Сакалюк, усіх накорміць, усіх напоіць і кожнаму паасобку знойдзе добрае слова і ветлівую ўсмешку. І ўжо ніколі галодных на зямлі не будзе.

Пералічваючы бараноў, якіх рэзаць давядзецца дзеля пачастунку ўсяе планеты, якраз шаснаццаць на шостую ён заснуў. І спаў да адвячорка.

Але шаснаццаць пасля пятай здарыўся цуд. Узышло красавіцкае сонца. Нібыта штодзень вырываецца яно з абдымкаў супрацьлеглага паўшар’я, падымаецца на неба, вандруе з усходу на захад, але... Светлыя промні рассыпаліся ўздоўж вуліцы, пабеглі ў сквер, між блокаў. Як дзеткі, залішне прызамкнёныя ў цеснай хаце, цяпер, знюхаўшы волю, шнырылі па ўсіх самых тайных закавулках, адштурхоўваючыся ад тратуара, узлазілі на сцены, на дрэвы, на зубрыны хрыбет.

Хто згледзеў той цуд першым, сёння ўжо невядома. Калі а восьмай раніцы лясны вартаўнік Гудзейка даваў інтэрв’ю мясцовай газеце, ён сказаў:

“Я во перакладаў якраз ногу паўз раму, нават і замарудзіў крыху і заклаваў быў на той ровар, што нязручны ён такі, а справы якраз былі неадкладныя, дэфраўданты ж не спяць... Вось, змагаюся з клындаю, а тая ніяк не лезе, куды яе месца. Ну, Груль, думаю, няўжо ж ізноў табе пашанцуе?! Няўжо няма справядлівасці ў свеце? Раптам, гляджу, паблісквае штосьці ў туюх. Маладзік? Не маладзік? Ды адкуль малады месяц на тратуары? Вінтоўку з пляча – чаму быць, тое і будзе – іду. Ступіў крок – блішчыць. Яшчэ крок і яшчэ – а як жа, блішчыць! Падыхо- джу – бліжэй ужо не падступіш – а тут, кажу вам, не блішчыць, а проста ззяе. Як сонца ў чыстым не-бе!”

Тым часам у пяці кроках далей сваю гісторыю ў мікрафон распавядаў і кандуктар Самахіл. І Самахілу было вельмі прыемна – гляньце, не якісьці там надзьмуты начальнік Кукулка гаворыць свету пра самыя важныя справы, а ён, кандуктар. На ягонай асобе засяроджваецца ўвага прысутных. Словы ішлі ў прамы эфір: “Ну што тут скажаш? Як сумленны працаўнік чыгункі, нармальна, устаў, памыўся, торбу на плячо і ў дзверы. Час, разумеецца, не чакае. Кажуць – чыгунка без пунктуальнасці не ёсць ніякая чыгунка, а звычайны бардак. І так сабе іду і думаю: бедная наша чыгунка, ну зусім небагатая яна. І уніформы вось, самі бачыце. І вагоны нейкія такія абшастаныя, і рэйкі расхістаныя. Кіраўніцтва, вядома, стараецца, ды што тут настараешся. Хаця, дарэчы, не ўсе кіраўнікі добра працуюць. Іду вось і разважаю: будзе лепш ці мо горш будзе? А на душы здзіўна неяк, быццам у святло якое ступаю. А калі б так, думаю, здарыўся якісьці чуд... І не паверыце – толькі паспеў падумаць, як тут жа з-пад зямлі і высоўваецца зубр з залатымі рагамі”.

А восьмай раніцы на тым месцы стаяў натоўп, як за лепшым часам ля мясной крамы. Як снежная

куля, сходзячы з узгорка, каўкае ўсё на сваім шляху, так зубр з залатымі рагамі згартаў да сябе мястэчка. Хто падышоў, той і прыліп. І працоўны народ, і беспрацоўны, дырэктары і сяляне, лекары і пенсіянеры, настаўнікі і школьная моладзь. І ўсё яшчэ прычалалі новыя. Кожны з уласнымі спадзяваннямі.

Пяць на дзевятую згледзеў той натоўп Кастусь Шыла. Ён ішоў на шпацыр. Як штодзень абмінуў касцёл, банк, за банкам быў намер павярнуць у самае цікавае месца, на базар, а тут – натоўп ля магістрата! „Няўжо ізноў забілі кагосьці?” – мільганула ў галаве кволенькая надзея. Раз у год, рэгулярна, каго-небудзь у мястэчку зацокаюць, а ён, Кастусь Шыла, ніколі ў добры час у адпаведным месцы не акажацца. Пакуль з’явіцца пан Шыла, чыста ўжо і гладка, а доказ злачынства даўно прыбраны санітарнымі або паліцэйскімі службамі. Ён і не надта любіў тыя службы за такую, залішнюю пасля фактаў, актыўнасць. Праўда, здавалася, на мінулым тыдні вось-вось і здзейсніцца доўгачаканае. На скрыжаванні Пілсудскага і Трэцямайскай ровар сутыкнуўся з машынай. Нібы і не дзіва, ровар тут самы лепшы сродак камунікацыі. Значыць, так: жанчына, гадоў пад семдзсят, абмінаючы ўсе дарожныя законы, лоб у лоб шлёпнула ў буфер “форда”. Смешна перабіраючы нагамі, падскочыла на метры два ўверх і, як чорная варона, распласталася ўпоперак вуліцы. „Падымецца? Ці не падымецца?” – захвалываўся пан Кастусь Шыла. Ён шчасліва знайшоўся якраз на ўскраіне мястэчкавага скверу і, карыстаючыся дарункам лёсу, пільна сачыў за падзеямі. Ахвяра дарожнай аварыі ўсё яшчэ спачывала там, дзе яе пакінуў буфер “форда”. „Не ўстане, няма моцных”, – паспеў зрабіць прагноз, а ў той момант жанчына прыпадняла спіну, села. Хвіліны тры вярталася да прытомнасці. Побач,

збялелы ад страху, хістаючыся на мяккіх нагах, таптаўся кіроўца. “ Усё нармальна, цёткача? – працягнулася дапаможнае плячо. – Вы мяне бачыце?” Жанчына, ігнаруючы прапанаваную падтрымку, узнялася на ногі сваімі сіламі. “І як едзеш, балван ты! Хто табе правы даў? Панства халернае. Бачыце, бачыце вы яго, яшчэ пытае. Дзе ні глянь, таксоўкі ўсё”, – згарнула з тратуара ровар, які ў выніку здарэння страціў камунікацыйныя ўласцівасці і павалаклася сабе далей. Куды пайшла, пан Шыла не ведае. З тае хвіліны, калі жанчына ўзнялася на ногі, ён страціў сэрца да гісторыі, што пачалася, здавалася, гарматным салютам, а далей пайшла на схіл, да банальнага завяршэння. Як чалавек, абшастаны з гучных абяцанняў, пан Шыла адступіў у свой шэры, знерухамелы свет.

Так было тыдзень назад. А цяпер ля магістрата стаяў натоўп.

– Забілі каго? Каго забілі? А паліцыя? Ну, вядома, калі няма патрэбы, валэндаюцца кагалам. А калі ў бядзе грамадзянін, абдзіраюць з кашалька яго або і зусім забіваюць – ніякага паратунку, – разгортваючы натоўп, пан Шыла дабіраўся да цэнтра падзеяў. – Хто ж зараз галаву палажыў?

– Нікога не забілі, ты што, чалавеча? Зубр во з залатымі рагамі аб’явіўся, – з памылковага становішча выправіў пана Шылу нейкі чужы голас. Але пан Шыла, выбіўшыся на першы план, і сам ужо ўбачыў, у чым справа. Ад нечаканасці разгубіўся. Не ведаў – шкадаваць ці не шкадаваць? Пабачанае ў ніякім сэнсе не сыходзілася з ранейшымі спадзяваннямі. З другога боку – не штодзень з’яўляецца ў мястэчку такое. Ба, добра падумаўшы, ніколі раней і не здаралася. І хто ведае, мабыць, і не будзе чарговага разу. „А зацюкаць каго-небудзь, раней-пазней зацюкаюць”, – ад такой думкі пасвятлела на душы.

– Я яго, я першы напаткаў, – адбуніўшы інтэрв’ю рэгіянальнаму радыё, кандуктар Самахіл даводзіў перад натоўпам свае правы на знаходку. – Адразу, як толькі вочы расплюшчыў, так і ведаў – сёння здарыцца важнае. Прадчуванне такое было. А калі выйшаў з хаты, зараз і знак на небе паказаўся. – Чаму тое ляпнуў? І сам не ведае. Мо хацелася выдаўжыць сваю прысутнасць у цэнтры здарэння?

– Які знак? Мо крыж агнявы які? – збянтэжаным голасам хістануўся натоўп. – А можа Матка Боская? – падключыўся паасобны, жаночы голас. І пан Самахіл таксама збянтэжыўся. Не абдумаўшы дэталёва стратэгію прэзентацыі сваёй асобы, ён неасцярожна вышпарыўся наперад. Трэба было ратавацца. „Мабыць, і фактычна пакарыстацца аўтарытэтам Божай Маці? Даўно ж не аб’яўлялася ў павеце якая-небудзь святая постаць”, – падумаў ён. Ужо збіраўся з адказам, калі ў задніх раёнах грамады зашавялілася чорная сукенка бацюшкі Рыгора. Можна меркаваць – ён настойліва намагаўся ў цэнтр натоўпу. Наперадзе крочыў Макар Хавоська, па прычыне буйнай фігуры званы Бомбай. Гэты – зараз царкоўны стараста, у васьмідзесятыя гады капітан мясцовай міліцыі – уласным целам і прабіваў шлях айцу Рыгору. „Вось табе, калі б так ляпнуў”, – спахапіўся ў добры час Самахіл. – Зараз жа пайшлі б пытанні. Асабліва з боку гэтага Бомбы: А якая была сукенка ў Божай Маці? А прычоска якая? А ўсміхалася яна ці можа сумнае было аблічча? А што ж сказала Цудоўная З’ява? А на якой мове? Па-расейску ці па-польску? А можа на ангельшчыне? – О так, такое пытанне з асаблівай асалодай паставіў бы Бомба. А ўжо прыпомніўшы ангельшчыну – з імперыялістычнай гніллю ўсё яшчэ асацыюецца яна Бомбе – ягоныя вочы адразу звужаюцца ў дзве вострыя брытвы. І не прыхаваць ад гэтых брытваў ні

слова, ні думку.

Знюхаўшы небяспеку, Самахілаў інтэлект спрацаваў на ўсю пару. Цудоўны знак, які зараз трэба было назваць, мабыць, і не адзначаўся залішнімі прыкметамі арыгінальнасці, з другога боку – пытай, Бомба. Што толькі захочаш, пытай. Не зловіш ты Самахіла, не запрэш у цёмны закавулак. І Самахіл сказаў:

– Ну, дзіўны знак, касмічны. Чатыры зоркі над пушчай зліліся ў адну. З чатырох бакоў свету ляцелі і якраз па-над нашай пушчай у адно сышліся. А потым адным, аграмадным святлом на мястэчка накіравалася ўсё. Памаленьку небам плыла тая светласць, быццам бы клікала: „Ідзі, Самахіл, да мяне ідзі”. Аж спынілася над магістратам. Ну што тут яшчэ скажаш... Знак.

– Набамболіўся мусь, то і сышліся ўсе зоркі ў адну, – Бомба дабрыў якраз на апошнія словы. Зубра, што спакойна спачываў у цяньку туяў, ён пакуль не прыкмеціў. – Ты што, Самахіл, народ цудамі якімісь туманіш? Ніякіх цудаў няма, – у той момант ён адчуў на спіне стомленае дыханне айца Рыгора і насуперак ранейшым намерам выдаўжыў думку:

– Няма цудаў без прычыны. А тут што?

– А хіба ж і не прычына? – рука Самахіла працягнулася ў напрамку туяў.

Цяпер і Бомба згледзеў тое, з чым астатнія паспелі пазнаёміцца раней. Ступіў яшчэ крок: хацелася абмацаць тыя рогі, дакрануцца. Усё-такі... У вялікіх карых вачах як бы спакойная абыякавасць... А што чаўпецца ў кудлатым ілбе? Адкуль жа ведаць.

З небяспечнымі людзьмі быў у Бомбы неблагі вопыт, здаралася – садавіш асобеня на табурэтку, сам забіваешся за стол, моўчкі гартаеш паперы. Твар – камень, вочы – шкло. Дзесяць хвіляў гартаеш тыя паперы, дваццаць – няма патрэбы спяшацца.

Курыш, струменіш дым зручнымі абаранкамі. Прыкідваешся чалавекам, якога змарылі справы сусветнага маштабу, а той, згорблены на табурэце нуль, адно мантачыць твой цэнны час. Тады і кажаш: „Так і так мае быць! Усё ясна? Прызнавайся, твая маць, бо іначай...” А вось з зубрамі – што і як? – не разглядалася на курсах. І Бомба няўпэўнена спыніўся. Азіраючыся на айца Рыгора, здавалася, у яго разумных вачах шукаў падтрымку, падказку нейкую, адно слова, што дазволіць з гонарам адступіць на раней прадбачанья пазіцыі ды ў добры момант ізноў узяць ініцыятыву ў свае рукі. Але баццюшка пакуль маўчаў. Ніколі раней не спатыкаўся з ніякімі чудамі, нат самымі маленькімі. Дык і зараз тое, што тут адбываецца – сапраўды цуд? А калі містыфікацыя якая? Або – грубае ашуканства? Падтрымаць такое, адобрыць сваім аўтарытэтам, вядома, што абазначае: смех вечны і ссылка ў далёкія Бяшчады. Або і яшчэ далей, у Шчэцін. Але тут жа і другое прыйшло на думку: “А калі сапраўдны цуд? А калі, у рэшце рэшт, прыйшло змілаванне і на наш панадворак? І тады што? Абмінуць маўчаннем? Абыякава паставіцца? А калі рабіць, дык што рабіць? Месцы, пазначаныя цудоўнай ласкай, увекавечваюцца неяк, адзначаюцца наогул новымі храмамі. А тут жа цэнтр мястэчка, запоўнены кожны пляц, кожны квадратны метр...”

З такімі думкамі абвёў ён вачыма бліжэйшае наваколле, спыніўся на вяршынях дрэў у парку. “Не, не быць такому – розум адразу адагнаў нованароджанае. – Ніхто не дазволіць прыбраць і адно паасобнае дрэўца. Эколагі з усяго свету зараз азвучца. Ды што казаць – азвучца! Вэрхал падымуць такі, што і ў нябёсы рэхам панясецца. Хіба, калі б... – І тут жа ў другім напрамку злёталі вочы айца Рыгора. Прагуляліся над магістрацкімі сценамі, кранулі блі-

жэйшыя блокі, што выцягнуліся вышэй за магістрацкі дах. – А што, калі б завяршыць той дах купалам? – падумалася. – Пры нагодзе прыхавае ён тое сацыялістычнае шматсямейнае і шматпавярховае шкарадзенства. Так, тут можна выпрацаваць які кансэнсус. Мясцовыя людзі – зразумеюць. Не, усё-ткі не, – дзіўная цеплыня, быццам якія асколкі, быццам воск касмічны ад чатырох зор, пра якія хвіліну раней правіў кандуктар Самахіл, усё гэта яснай палоскай сышло на айца Рыгора. – Яшчэ не, яшчэ не зараз”, – прашаптала светлая палоска.

– А я таксама бачыў у небе тое, аб чым тут Самахіл, – дзесяці з задніх радоў натоўпу вырываўся нясмелы, дрыжачы голас. Народ скалыхнуўся, усе галовы павярнуліся ў тым напрамку.

– Ён бачыў, ён бачыў, ён бачыў, – пайшоў шарэнгамі неспакойны шэпт. І зараз вярнуўся назад. – А хто гэта-гэта-эта?

Значыць, трэба паказацца. Невысокі ростам асобень, гадоў за пяцьдзсят, узняўшы руку, быццам вучань, што ахвотнікам аддаецца пад ацэнку, цяпер ужо голасам болей упэўненым паўтарыў:

– Праўду кажа Самахіл. Ён, як ведаец, не спецыяліст па касмічна-тэхнічных справах, мабыць, у агульных рысах прадстаўляе праблему. Але ў прыныце, згодна з праўдай. У мяне, як ведаец, адукацыя тэхнічная. А хобі воль, таксама ж не таямніца, можна сказаць – касмічнае.

– А хто гэта? – паўтарылася пытанне. Паколькі асобень і яго прафесійныя ды хабістычныя кваліфікацыі ўсё яшчэ не сталіся даступнымі шырокай публіцы, трэба зрабіць тут невялікую рэкамендацыю. Калі вам спатрэбіцца чалавек, які на жыццёвым шляху размінуўся з голасам душы, чалавек, які насуперак снам і мроям, замест каляровых, духмяных ды квяцістых лугоў прымушаны быў абраць

абмежаваны матэматычнымі законамі свет бяздушных лічбаў і геаметрычных зігзагаў, калі вам цікавы такі чалавек, загляніце ў нашае мястэчка. І пытайце аб Сашку Тыгунчыку. Ён цяпер вядомая ў мястэчку асоба. Неабходныя каардынаты атрымаеце ў першай крайняй краме, у адміністрацыйнай установе, або – звычайна – на вуліцы. А калі заглянеце ў мястэчка ноччу, мабыць, пашанцуе вам напаткаць Сашку ў такую хвіліну, калі ягоная душа, сэрца і цела, аб'яднання ў шчыльную структуру, на крылах прыдбанага ад савецкіх базарных турыстаў тэлескопа, узятаюць у зорнае неба.

– Кажа спадар Самахіл – вось, здарыўся цуд... Праўда, можна і так сказаць. Але – дзеля дакладнасці – я скажу іначай. Я скажу – пацвердзіўся цуд жыцця. Цуд існавання матэрыі і думкі. Бо, дакладна хачу тут зазначыць, у мяне таксама была нагода ў апошнюю ноч сачыць за тым, што бачыў спадар Самахіл. Раней чыталася аб тым у кніжках, у газетах, глядзелася па тэлебачанні. І заўжды здаралася такое дзесьці ў свеце, дзесьці далёка. А то ў Амерыцы, а то ў Англіі, а то ў Францыі ці другім вядомым месцы. А сёння пад раніцу і нас наведалі. Значыць, і наша мястэчка не горшае за іншыя, і нашы людзі – не абы-хто, калі тут якраз аб'явіліся Яны. Пры апошнім слове Сашка ўзвёў вочы ў сіняе неба. Следам пайшлі і астатнія, усё яшчэ спадзяючыся, мабыць, на прысутнасць таямнічых Іх у застылай над магістрацкім дахам вышыні. Неба стаяла чыстае, дзе-нідзе красавіцкімі, перыстымі воблакамі засланяўся блакіт.

– А якія Яны? Хто – Яны? – пан Кастусь Шыла, зведаўшы адзін цуд вачыма, другі вушамі, ці не канчаткова забыў пра ранейшыя спадзяванні.

– Гм, – пан Сашка таямніча ўсміхнуўся. – Яны – госці, за якімі сачыў я ўсё жыццё. Нашы, безумоўна,

старэйшыя браты....

– Значыць – расіяне? – радасным воплескам выскачыў з натоўпу голас Паўлюка Палітуры. – А я так і думаў – ці не яны тут абдорулі нас? Золата ў Расеі, во, пад завязку. Усіх зуброў азалаціць у пушчы – тое, што і сплюнуць для Расеі.

– Э там. Зараз – расейскі той зубр. Калі б расейскі, то не рогі, хучэй ужо зубы былі б у яго зала-тыя, – скептычна адазваўся Бомба.

Сашка Тытуньчык шукаў тым часам словы, якімі скажа зараз пра ўсе недаспанья ночы, пра неба, цаля за цаляй абшныранае халодным шкель-цам тэлескопу пад скептычныя заўвагі жонкі Алім-піі, што, вырваўшыся спрасоння пасярэдзіне ночы, не раз і не два паўтарала: „Кінь жа дурноты, за працу вазьміся. Людзі вунь якія бізнэсы парас-кручвалі!” Думаў пан Сашка расказаць пра сваю бязмежную, матэматычнымі перападлікамі пацвер-джаную ўпэўненасць у існаванні другіх сусветаў, другіх земляў, запоўненых фантастычна пакручас-тымі істотамі. Ці адну ноч рысаваў ён іх на служ-бовай паперы? Нат калі і трэба было, згодна з загадамі начальства, зусім другое выліць на папе-ру – нейкія бяздушныя схемы, аловак міжвольна раскрываўся цудоўнымі істотамі – двухгаловымі, трохногімі, крылатымі.

За туямі, за вокнамі магістрата малады павятовы сакратар вядучай партыі падняў тэлефонную трубку. Збіраўся пазваніць у Варшаву знаёмаму міністру. Ды як начаць размову – не ведаў. Значыць, што? Так і так сказаць, вось аб’явіўся зубр з залатымі рагамі, ляжыць побач з магістратам, народ гуртуецца, аб цудах правіць... А міністр спытае: які зубр, чаму ён тут, адкуль узяўся, ці не якая ён палітычная правакацыя? А дазвол ляжаць зубру побач з магістратам – улада дала? І асноўнае – у чьёй

справе разлажыўся ён? Каго падтрымлівае, лежачы там?

На такія пытанні не адкажаш у адну хвіліну. І сакратар пасадзіў трубку на ранейшае месца. Задумаўся. Вось табе і заварэнцыя. А ўсё добра было, спакойна. А цяпер па прычыне кудлатай чатырохногай жывёліны гэты спакой разбураўся. Штосьці пагрозлівае, некантраляванае нябачнай птушкай разгортвалася над мястэчкам. Яшчэ няўмела, пакуль хаатычна і навобмацкі. Але ж усялякія катастрофы, на якіх правальвалася любая ўлада, ці не з нуля пачыналіся? Ад аднае кулі, што трапіла ў цэль або абмінула яе, ад аднаго слова – сказанага або прамоўчанага.

І сакратар яшчэ раз падняў трубку, набраў нумар. “Раз казе смерць!”

Адазваўся адзін гудок, другі, трэці, аж электронныя вантробы азваліся знаёмым голасам.

– Так?

– Міністр?

– Так.

– Гэта я, сакратар партыі ў мястэчку.

– Так? І як там у мястэчку? Нармальна ўсё?

– Зубр аб’явіўся ў мястэчку. Ляжыць побач з магістратам, а народ – хто жывы, усе тут! – адным рашучым сказам, адным рашучым жэстам разрэзалася набрынялая скула. Накрыўшы мікрафон далоняй, каб прытаіць неспакойнае дыханне, сакратар чакаў адказу. Але насуперак спадзяванням адказ прыйшоў халодны, сціплы, безэмацыянальны:

– Так? І ў чым справа?

– Рогі яго залатыя

– Залатыя?

– Ну, залатыя. Бліскучыя-бліскучыя.

За гэтымі словамі разгарнулася ў трубы даўжэйшая цішыня. “І што, здзівіўся?!” – душа сакра-

тара напоўнілася насалодай. – “Думаў, зноў без прычыны барабаніць сакратар?! Ад няма чаго рабіць на тэлефон абвесіўся?!”.

Але трубка працягнула размову манатонным і абьякавым голасам:

– І што, падабаецца зубр?

– Ну-у, ніхто не ведае адкуль ён. Народ гуртуецца, аб нейкіх цудах балбоча.

– Ніякіх цудаў наша партыйная ідэалогія не прызнае. Гаварыў я вам ці не гаварыў? А вы зноў сваё. Выступіць, сказаць як трэба, што трэба і няма дыскусіі, – знервавлася трубка.

– Але ж і бацюшка там, – голасам сакратара авалодала збянтэжанасць.

– Ага, – маленькі перапынак уварваўся ў размову. – Такая справа. Але агульна – народ задаволены? Цешыцца, спадзяюся?

Цяпер не ў міністэрскім, а ў магістрацкім кабінце прыпынілася слова. Націскаючы на педалі думак, сакратар маланкава аналізаваў, абмяркоўваў пачутае. Асабліва з-за апошняга, з-за гэтага, абьякавым голасам сказанага, “цешыцца, спадзяюся” і прытармазілася размова. “Значыць, што? Ёсць тья цуды ці няма іх? А калі ёсць – дык адкуль бяруцца?”.

У гэты момант сакратар адчуў сябе сапёрам, што, узяўшы ў рукі невядомую міну або гранату, абмацвае яе позіркам, песціць далікатна пальцамі, здагадваецца – смерць або жыццё прыталася за жалезнай абалонкай?

Але сакратар быў палітык. У палітыкаў ёсць свае міны і свае разрыўныя гранаты. Гэта – словы. Яны дораць палітыкам будучыню або высылаюць іх у нябыт. І сакратар абмацваў сваю міну. Песціў яе ў думках, разбіраў на паасобныя гукі, склады. Раззбroyваў.

– Па-да-ба-ещца, – сказаў, даводзячы голас да межаў ідэальнай ласкавасці. – Як жа не па-да-ба-ца? Хто другі, калі не вы, мог прыдумаць такое. Бо, добра думаю, за вашай справай гэты зубр? За вашым хадайніцтвам?

– Ну-ы, – трубка прахрыпела нежак дзіўна. Ні так, ні сяк. Але сакратар, прымусіўшы вуха да максімальнай працы, нават у гэтым абыякавым “ну-ы”, вычуваў перавагу станоўчага над адмоўным.

– Увогуле – геніяльная ідэя. Я заўсёды паўтараю людзям: не сіроты мы, не бязбацькавічы якія. Бачаць нас і клапоцяцца пра нас. У Варшаве і ўвогуле, – падбадзёраны трапнасцю сваіх дыяг-назаў, сакратар разгартаўся ў доўгую песню. Але калі шосты або дзесяты раз словам “дзякуй” паў-тарыўся прыпеў, яго спынілі:

– Так вось і скажыце людзям – няхай карыстаюцца на здароўе. А мы тут памятаем і клапоцімся, і заборцімся. І ўсё ведаем, бачым і чуем.

Апошнія словы сказаліся ветліва, адчувалася ў іх бацькоўская цеплыня і жартоўнасць. Але ж і вытыркалася з-за жартоўнай цеплыні нешта сухое, перасцерагальнае, пагрозлівае. І сакратар, як бы шукаючы тайнае вока і вуха, аб’ехаў позіркам сцены, партыйную шылду на сцяне, нават жырандоль, чатырма лямпамі развешаную над галавой. Але сцены глядзелі адно партрэтамі ранейшых сакратароў, што, адслужыўшы свае тэрміны, выканаўшы даручаныя заданні, адышлі, хто куды, на больш адказныя па-зіцыі, на пенсію, у лепшы свет. І ўсе партрэты, усе вочы зірылі за маладым сакратаром – турботна, абыякава, іранічна. А найбольш іроніі было ў вачах Яўхіма Гаворкі.

Партрэт Яўхіма апошнім заняў месца на сцяне, і сам Яўхім не так даўно сваёй чыста фізічнай асобай запаўняў гэты кабінет. Яго астраньную прысутнасць

адчуваў малады сакратар па сённяшні дзень. “Ну што, хлапец, захацеў быць грыбом, палязай у каробку”, – так менавіта ўсміхаліся гэтыя вочы. – Ідзі, выштурхоўвалі вочы. На вуліцу ідзі, там чакаюць”.

А на вуліцы мітусіўся народ. Гаманіў, пераступаў з нагі на нагу. Сакратар хвіліну адчакаў, абвёў позіркам знаёмыя і незнаёмыя твары, узяў распасцёртыя, адкрытыя рукі і, бы які Кашпіроўскі, пасылаючы ўсяму свету добрыя флюіды, заклінаў гоман. Гэты жэст заўсёды спрацоўваў. І зараз таксама – людзі пагаманілі яшчэ хвіліну і замоўклі.

– Дарагія сябры, добрыя людзі. Мне заўсёды прыемна бачыць вас у нашых сценах. Гэта вельмі важна, калі народ цікавіцца пачыненнямі сваёй улады. Аспрэчвае іх або адабрае. Калі сумняваецца і стаўляе пытанні. Так і зараз шмат якія пытанні тут прагучалі.

– Адкуль узяўся ў мястэчку цудоўны зубр? – выскачыў з натоўпу голас Бомбы.

– І хто расплаціцца за яго? Ці якраз не мы, беспрацоўныя і рабочыя? – з задніх шарэнгаў вышпарылася чарговае пытанне.

– На маю думку, расіяне, зусім бясплатна абдорылі нас, – паспяшаўся з адказам Паўлюк Палітура.

– Э там! Зараз – расіяне. Калі б расейскі ён, то не рогі, а зубы былі б залатыя, – са скептыцызмам паўтарыўся Бомба.

У гэты момант дыскусію трэба было спыніць.

– Пытаецца і прапануецца адказы – часта вельмі цікавыя, але ж і вельмі складаныя. А свет не такі ўжо і скамплікаваны. У свеце, таксама ў свеце палітыкі, усё мае канкрэтную прычыну. За злом ступае кара, за дабром – узнагарода.

– А нас за што ўзнагародзілі? – яшчэ адно пытанне ўваткнулася ў словы сакратара.

– А звычайна, за тое, што мы ёсць, – усміхнуў-

ся сакратар. Трэба было безбалесным і натуральным шляхам пераходзіць да сутнасці справы. І сакратар перайшоў. – Вы добра ведаеце нашага міністра. Ён заўсёды з намі, у добрую хвіліну і ў благую. Днём і ноччу. І зараз ён тут – думкамі і душою, – удакладніў, бо людзі зірнулі зацікаўлена ўбок, шукаючы добра вядомую постаць.

– Значыць, што? Міністэрскі гэты зубр?

Сакратар зноў усміхнуўся. Чакаў, даводзячы іх сумняванні і цікавасць да межаў вытрымкі. І калі гэтая цікавасць узнялася на самы высокі паверх, ён сказаў:

– Так, дарагія сябры, вы ідзеце ў слушным напрамку. Шмат якое дачыненне мае наш міністр да гэтага цудоўнага зубра. Ягоны гэта дарунак. А ён, міністр – дарунак нябёсаў нашаму мястэчку, – апошнія словы сакратар, безумоўна, адрасаваў айцу Рыгору. “Як цудоўна ўсё атрымалася”, – падумаў ён.

Але нябёсы якраз прыхоўваліся за чорнымі хмарынамі. Адвёўшы ўсю ўвагу важкім, але ж зямным справам, яны праваронілі той момант, калі ў небе мяняюць антураж, прыбіраецца са сцэны ідылічнае афармленне і яго месца запаўняецца больш драматычнымі рэквізітамі. Такія ракіроўкі неабходныя. У другіх выпадках чалавек забываецца на вартасць свята, добраахвотніцкія пачастункі ўспрымае як належны сабе паёк і пачынае дамагацца – давай больш і больш.

Першая кропля дажджу пакаўзнула па зубных рагах і апала залатой слязою у траву. Затым яшчэ адна, і яшчэ. Ніхто пакуль што на гэтыя кроплі не звяртаў залішняй ўвагі. Нават і добра, нават і трэба – хутчэй падымецца, раскрасуецца ў агародчыках вясновая трава, вясновая кветка.

А хмарыны замацоўваліся на нябесных пазіцыях. Дождж гусцеў і ад кожнай кроплі на бліску-

чым золаце зубрыных рагоў вырастаў дзяружны шрам.

– А гэта што? – Яўхім Гаворка апынуўся ў першай шарэнзе. Паказальным пальцам каўзануўся па зубрыных рагах і палец набраў бляску. І Яўхім узвёў высока-высока залаты палец, прэзентаваў яго ўсім прысутным і ўсяму сусвету. І яшчэ раз, зазіраючы ў вочы маладому сакратару, запытаўся Яўхім: – А што ж гэта такое?

Пытанне было лішняе. Сакратар і сам не быў сляпы. З першай кроплі дажджу адсочваў усё належным чынам. Але ж...

Чалавек – наогул істота аптымістычная. Бачыць тое, што хочацца бачыць, на што спадзяецца сэрца. А калі абразкі разыходзяцца, калі сварацца між сабою, спрачаюцца, тады чалавек закрывае вочы, раскрывае, закрывае зноў. І так да бясконцасці, аж вобразы вачэй і сэрца спалучацца ў згодную пару, прагучаць адным акордам.

А тут прагучаў голас Яўхіма Гаворкі – гучна, груба. Забіўся цвіком у сэрца, і сэрца зрабілася нямое ды сляпое. “І што ж зараз будзе? Што будзе? Гэтыя на вуліцы, хрэн там. Ім усё можна патлумачыць, што толькі захочаш. А вось міністр...”

Слова “міністр” забівалася паасобным, самым вялікім і самым вострым цвіком. “І які чорт падшапнуў тэлефанаваць адразу ў Варшаву? Які д’ябал?”

Шукаючы адказу на такія пытанні, ён шукаў таксама самы зручны, самы ананімны шлях для эвакуацыі з гэтага месца.

Тым часам маладыя гарцэры, выштурхнутыя наперад пачуццём грамадзянскага абавязку, разгарнулі над зубрынай спіной вялікі парасон. Але дождж, абмінаючы заслону, рабіў сваю працу паспяхова. Падпіраючыся рэзкім ветрам, наступаў з аднаго

боку, з другога, адбіваўся рыкашэтам ад туяў. Праз хвіліну ні залатой кроплі, ні заблытанага праменьчыка, ні якога-колечы ўспаміну ад незвычайнасці не асталося ў зубрыных рагах. А чорныя хмарыны ападалі ўсё ніжэй і ніжэй. Прысаджваліся на дах магістрата, на паштовыя будынкi, разгортваліся па тварах людзей, кандэнсаваліся ў вачах сакратара. І бы праз чорнае шкло ён бачыў заўтрашні дзень. Адчуваючы халодны, сыры подых будучыні, малады сакратар зрабіў крок назад, потым яшчэ адзін і яшчэ, аж апынуўся ў бяспечных абдымках кабінета. Глянуп на тэлефон, з агідай падумаў пра вучоных канструктараў, што прыдумалі такую тэхніку, абвёў вачыма абвешаную партрэтамі сцяну. Фізіяномія Яўхіма Гаворкі, заўжды задумлівая і сур'ёзная, зараз расцвітала ўсмешкай на ўвесь пратэз. А можа сакратару тое проста ўявілася? Ляснуў дзвярыма з усяе сілы – няхай сарвецца той Яўхім, няхай праваліцца ў бяздонную прорву!

Чорным ходам сакратар збег з магістрата, сеў на машыну і ад'ехаў.

– Панове, пранусціце. Гэта мой зубр. Мой, – малы, дзесяцігадовы хлапчук, разгартаючы пінжакі і сукні, выбіваўся з перыферыйных раёнаў натоўпу. У руках хлопца паблісквала бляшаная баначка. – Я першы знайшоў яго, учора вечарам. І нават, о, глядзіце, гэтай во фарбай рогі памаляваў.

Апынуўшыся побач з зубром, хлопчык працягнуў руку. Залатая стужка спрэю мільганула ў паветры, сынанулася на рогі бліскучым золатам. Але дождж ішоў ужо густы і моцны, і золата вокамгненна сплывала ў траву. Хлопец паўтарыў аперацыю, затым яшчэ раз, але вынік быў ранейшым. І ад бязраднасці ён развёў рукамі.

– Будзе лепшае надвор'е, памалюю яшчэ раз. Зараз не атрымаецца. Фарба кепская – дажджу баіц-

ца, – вінавата ўсміхаючыся, зрабіў крок назад і знік у натоўпе.

Зусім блізка лягнуў з неба пярун, агнявым асколкам забіўся ў фабрычны комін. Агартаючы галовы парасонамі, хустачкамі, пластмасавымі паке-тамі, народ хістануўся, пайшоў хто куды, урассып-ную. І з гэтага своеасаблівага поля бою кожны вы-носіў сваё. Хто бліскучыя ордэны, хто балючыя шрамы, а яшчэ хто – звычайны сорам.

Кастусь Шыла назіраў за ходам чаравікаў і думаў пра коўзкі асфальт – ці не стане ён прычынай для яшчэ больш цікавага спектакля. Яўхім Гаворка крочыў з горда ўзнятай галавой: расакрэціліся цяпер канчаткова мазня і тампак сучаснай палітыкі.

Бомба трушком спяшаўся за айцом Рыгорам і абураўся: чаму адпаведныя службы не займаюцца зараз засранцамі – абмазваюць жа каляровымі спрэ-ямі ўсё, што трапіць пад руку – сцены, вокны, нават зубрыныя рогі. Айцец Рыгор праслаўляў у думках вышэйшую сілу – з яе гэта падтрымкай пазбеглася вандроўка ў далёкія рэгіёны нашай прыгожай кра-іны.

А ананімныя героі гэтай гісторыі, мабыць, звы-чайна думалі – нічога тут не было, нічога не будзе.

Здавалася, мястэчка памірылася з лёсам, пайшло па сваіх рэйках. Дзень памаленьку ўладкоўваўся ў шэрую гадзіну, калі з гэтага паўсвятла паказалася шэсце. Дакладна – азвалася голасам гармоніка. „Wy-klęty powstań ludu ziemi” – знаёмай мелодыяй раз-гортваўся пакуль яшчэ нябачны мех гармоніка. І ўсе чорныя вароны, што звычайна прысаджаюцца ў ліпавым галлі, падняліся ў сырое неба, закружылі, замітусіліся.

А потым гармонік прыціх і раптоўна азваўся “кацюшай”. Адгаманіў зваротку, прыпеў, зручна пе-раліўся ў душашчыпацельнае “ах судзьба мая судзь-

ба” і нечакана вярнуўся да пралетарскага гімна. А калі шэсце павярнула з Пілсудскага ў Трэцямайскую, гармонік заходзіўся “першай брыгадай”.

Шэсце было з дваццаці асоб і кожная асоба сцікала ў руках свой сцяг. І былі там сцягі ці не ўсяго свету, ці не ўсіх палітычных партыяў, ці не ўсіх ідэалогіяў, што валодалі людзьмі ў далёкай або і блізкай мінуўшчыне. Чырвоныя і бела-чырвоныя, блакітныя і зялёныя, чырвона-зялёныя і бела-чырвона-белы.

“ПЕРАКАВАЦЬ ЗОЛАТА Ў СУП” – чорнымі літарамі на зялёным фоне выцвітаў ці не супольны для ўсіх пяцімятровай даўжыні транспарант.

Калі б не асоба Сакалюка, які крочыў саноўна на чале шэсця, можна было б падумаць – вось Персефона, у рэшце рэшт, вызвалілася з зімовых кайданоў ды разгортвае над мястэчкам свае каляровыя далоні.

Але шэсце было ад Сакалюка. Гадзінай раней, калі ўдарыў у мястэчка гучны пярун, Агафон Сакалюк пралупіў вочы. Услед за перуном азваўся і тэлефон.

– Зубр? З рагамі залатымі? Побач з магістра-там? – ад кожнага слова, сказанага трубкай, вочы Агафона Сакалюка закругляліся, заходзілі здзіўленнем, здзіўленне пералівалася ў задуму, задума ў злосць. “Вось табе і ўлада! Вось табе і абранцы народныя! Народ галадае, а яны золатам абвешваюцца! Дашчэнт звар’яцелі, нават жывёліне не даруюць. Даволі ўжо”. Так падумаў Агафон Сакалюк. Ад жалю і бездапаможнай распачы яму хацелася плакаць. Але Сакалюк быў мужчына моцны. Абцёр слязу, адклаў трубку, пляснуў кулаком у стол і, заціскаючы зубы, прахрыпеў: “Даволі! Час склікаць дружыну”.

Заварочаўся між столікаў, спатыкнуўся аб крэс-

ла, адбіўся рыкашэтам ад прылаўка і паляцеў назад, аблакаціўся на тэлефонны апарат. “Спакойна, Сакалюк, спакойна. Не ўсё яшчэ страчана”, – прыпыніў сам сябе. Набраў адзін нумар, другі, трэці...

І неўзабаве дружина з дваццаці асоб прычаліла да магістрата, дзе было ціха і бязлюдна. Натоп знік, адно тры маладыя гарцэры ўсё яшчэ выпайнялі сваю функцыю. Дождж спыніўся і гарцэры знайшлі сабе другі занятак. Поўзаючы на каленях, самы маленькі зрываў маладзенькую красавіцкую траву. Перадаваў яе крыху большаму, той згортваў траву ў спраўныя букеты і аддаваў самаму вялікаму, ці не камандзіру тройкі. Самы вялікі гарцэр, прысеўшы на кукішкі, падсоўваў букет пад натапыраныя зубрыныя ноздры. І кудлатая зяпа хісталася мана-тоннай, лянівай жуйкай.

– Дзе рогі залатыя? – прадчуванне злога абліло Сакалюка халодным потам.

– Маю гонар далажыць – няма залатых рогаў, – самы старэйшы гарцэр падарваўся на ногі, выструніўся, прыкладаючы два пальцы да брыля шапкі, глядзеў у вочы Сакалюку. Той не зразумеў.

– Што няма? Як няма?

– З адказнасцю заяўляю – дождж абмыў. Такі ліўны пайшоў, усё дашчэнтну выпаласкаў. О, глядзіце, – сыходзячы са службовай пазіцыі, гарцэр зноўку прысеў на кукішкі. – Тут можа дзе якая кропля і асталася.

Побач з гарцэрам упаў на калені і Сакалюк. І зараз чатыры рукі пабеглі ў траву. Абмацвалі яе, разгарталі, рвалі з карэннем. Авалодала Сакалюком адно-адзінае жаданне, адна мроя – адшукаць у траве – хай сабе самую маленькую, хай сабе самую крывалапую залатую кропельку ды перакаваць яе ў талерку з гароховым супам. Але на пальцах аставалася адно красавіцкая сырасць.

– Няма? Вядома, што тут няма. І вядома, дзе яно зараз ёсць, – выкрэсліваючы каленямі фантастычныя зігзагі, можа сабе, можа згуртаванай побач дружыне, а хутчэй за ўсё магістрацкім вокнам кіраваў гэтыя словы Агафон Сакалюк. – Золата саскрэблі, фарбай памалявалі і на табе, дурны народ. Глядзі, цеш вока і каўкай сліну.

А за спіною моўчкі стаяла дружына. Чатыры дзесяткі вачэй напружана ўзіраліся ў мітусню Сакалюковых пальцаў. Але пальцы вярталіся з нічым. І з кожным такім вяртаннем, з кожным беспаспяховым жэстам наводзіўся смутак на твары людзей. Іх галовы апускаліся ніжэй, за галовамі, складаючы крылы, ціхлі і ніякавелі харугвы і штандары.

Здагадваючыся аб агульным настроі, прадчуваючы няўхільнае падзенне баявога духу, Агафон Сакалюк узняўся на ногі. Рашучым жэстам адбіўся ад леташняй сухой травы, што прыліпла да нагавіц, сплюнуў.

– Мегафон. Давайце мегафон, – замітусіўся залішне, бо нейкая чуйная рука ўжо пад’язджала з тэхнікай. Прыханіў інструмент, нацэліў у вокны магістрата. Думкі разляцеліся кожная ў свой бок, рассыпаліся бы спалоханыя птушкі. Стараўся згарнуць іх, вярнуць назад, пасадзіць на ранейшае месца.

Вельмі важнае ў такіх выпадках першае слова.

– *Miałeś chamie złoty róg*, – запам’ятанай са школьных гадоў фразай прагрымеў мегафон.

– І дзе ён? І дзе ён? – дваццаткай горлаў адгукнулася дружына, а мегафон і на гэтае пытанне адразу даваў адказ:

– Няма. Прагулялі ўсё, прамантачылі, прапіз... – Месца было ўсё-такі публічнае і апошняе слова ён затрымаў у добры час.

– Прагулялі, прамантачылі, прапіз... – дружына

пайшла ў раней прыадкрытую фортачку. Пайшла лёгка, навобмацкі, імпульсіўна, хоць горлы не ўсе паспелі спыніцца і слова прагучала з першай да апошняй літары.

Настрой уздымаўся. Узняліся галовы і харугвы, узнялася і рука Агафона Сакалюка. Левая ўсё яшчэ заціскала прыткнёны да вуснаў мегафон, а правая – напружаная, звязаная ў магутны кулак, быццам ствол процітанкавай гарматы, пацягнулася да магістрацкіх вакон.

– Браты, панове, таварышы! Даволі! – з узлётам харугваў мегафон набіраў новую моц.

– Даволі, – згодна падтакнула дваццацігалоссе.

– Ура! Ура! Ура! – падбздэраны калектыўнай магутнасцю сваіх шарэнгаў, Агафон Сакалюк прагрымеў трыма сальвамі і ў гонар кожнаму “ура” зрабіў адзін крок у напрамку магістрата. Але зараз водгук з-за спіны атрымаўся не зусім камплектны. Папраўдзе, не больш за тры, чатыры галасы далі чаканы адказ. І чацвёрты крок Сакалюк не зрабіў. Спыніўся, павярнуўся тварам да дружыны. Усе дваццаць фігур застылі на ранейшых пазіцыях.

Гледзячы на тыя фігуры, ён пачаў здагадацца – ніякая рэвалюцыя тут ні сёння, ні заўтра не атрымаецца. Але здагадка не была новаю. Ці раз або два намагаўся падарваць, скалыхнуць гэты прымшэлы камень? Дзесяткі разоў. Зрабілася Сакалюку і крыўдна, і кепска. Як заўжды, калі аддае сябе чалавек поўнасцю вышэйшым мэтам, агульным справам, змаганню за лепшае заўтра другіх, а ўзамен атрымоўвае пякучую фігу. Усё-такі кожную пазіцыю, кожнае поле бою пакідаць трэба з гонарам і з горда ўзнятай галавой. Гэта абнадзейвае на будучыню. І галава Сакалюка ўзнялася вышэй.

– Мы яшчэ вернемся сюды, – пагрозлівым жэстам вышэй галавы ўзляцеў магутны кулак.

– Мы яшчэ вернемся сюды, – згодным строем пашыбавалі ў магістрацкія вокны і астатнія кулакі.

А вокны глядзелі на гэтую дэманстрацыю халоднымі мёртвымі зрэнкамі. Ні жывой душы не было ўжо ў магістраце. Усе чыноўнікі пайшлі дадому.

Агафон Сакалюк адступіў крок назад, павярнуўся спіной да магістрацкай сцяны і таксама пайшоў. Следам рушыла і дружина. Перакінуўшы за плячо каляровыя харугвы, яны ішлі ў маленькі рэстаранчык, дзе за лепшым часам згуртуюцца ўсе жыхары нашай планеты – чорныя, белыя і жоўтыя, каталікі, праваслаўныя і мусульмане.